



William Shakespeare
Szentivánéji álom

rendező Kovács D. Dániel

OKTATÁSI SEGÉDANYAG

VÍGSZÍNHÁZ



bemutató | **Vígszínház** | 2017

vig

AZ OKTATÁSI SEGÉDANYAGRÓL

A Vígszínház oktatási segédanyagait azért hoztuk létre, hogy kiegészítsük az előadások élményét, illetve hozzájáruljunk annak továbbgondolásához és tanításához. Elsődleges célunk, hogy megkönnyítsük a pedagógusok számára a diákok felkészítését az adott előadásra, és a színházi látogatás után annak közös feldolgozásához nyújtsunk segítséget. A segédanyagokban összegyűjtjük a drámákkal kapcsolatos lényegesebb történelmi, színház- és irodalomtörténeti információkat, háttérismereteket, amelyek a diákok előzetes tudását egészíthetik ki. A csomag magában foglalja az előadás után megtárgyalandó fontosabb kérdéseket és szempontokat, melyek a darab megértéséhez nyújtanak segítséget – így a darabok tartalmi összefoglalóját, a szerző életrajzát, rövid történelmi áttekintést, karakterleírásokat, előadás-történetet, lehetséges esszé- és vitatémákat, levezető játékokat és ötleteket további szempontok megvitatására.

SZEREPOSZTÁS

Theseus/Oberon

KIRÁLY DÁNIEL

Hippolyta/Titánia

JÁRÓ ZSUZSA

Pukk

ESZENYI ENIKŐ

Egeus

GADOS BÉLA

Hermia

SZILÁGYI CSENGE

Heléna

BACH KATA

Demetrius

OROSZ ÁKOS

Lysander

EMBER MÁRK E.H.

Zsindely

HAJDUK KÁROLY

Alap, Pyramus szerepében

STOHL ANDRÁS

Gyalu, Oroszlán szerepében

HEGEDŰS D. GÉZA

Üsti, Fal szerepében

ZOLTÁN ÁRON

Cérna, Hold szerepében

VARJU KÁLMÁN

Egy illuminált úr, Thiszbé szerepében

TÓTH ANDRÁS

Tevékeny lídércek

KÁRPÁTI PÁL

RAINER-MICSINYEI NÓRA

Athén eltévelyedett ifjai:

BAJOR LILI e.h.

ERDEI GERGŐ

SZITÁS BALÁZS

TAR RENÁTA

TAKÁCS ZALÁN

SZABÓ MÁTYÁS

VISZT ATTILA

Díszlet-Jelmez:	HORVÁTH JENNY
Látvány konzulens:	JANKÓ MÁTYÁS
Díszlettervező asszisztense:	DEBREI NÓRA
Dramaturg:	FEKETE ÁDÁM
Játékmester:	KIRÁLY DÁNIEL
Fény:	JANKÓ MÁTYÁS
Szcenikus:	KRISZTIÁNI ISTVÁN
Hang, zene:	BARTHA MÁRK
Dalok:	KERESZTES TAMÁS
Súgó:	GÁL TÜNDE
Ügyelő:	WIESMEYER ERIK
A rendező munkatársa:	EGYED MÓNIKA
Rendező:	KOVÁCS D. DÁNIEL

SHAKESPEARE KORA

A XVI. század második felében, I. Erzsébet királynő uralkodása alatt a kultúra virágkorát élte Angliában. Ezt a kor gazdasági fellendülése, a polgárság növekvő hatalma és a feudális viszonyok eltűnése segítette. A vallási élet bensőségesé vált, miközben az ember-isten viszonylatában feltett kérdések mellett egyre nagyobb szerepet kaptak az ember e világi életével kapcsolatos gondolatok is. A királynő kiváló diplomáciai érzékének köszönhetően mind gazdasági, mind társadalompolitikai értelemben egyensúlyt teremtett az országban. Többek között ez az egyensúly teremtette meg azt a lehetőséget, hogy a különböző társadalmi osztályok ugyanazokba a színházakba jártak. A nemesség és a polgárság közel állt egymáshoz kulturális értelemben is, így az előadások megértése nem okozott gondot egyik csoportnak sem. A korszakban az iskolák és egyetemek egy részét a papságtól a világi tanítók vették át és olyan iskolarendszert hoztak létre, mely hosszútávon biztosította a polgárság műveltségét. A korszak színházlátogatói valószínűleg a legműveltebb közönségnek tekinthetők a színháztörténetben.

Shakespeare korának színházai

Erzsébet uralkodása alatt több, mint 150 hivatásos színházi társulatról készültek feljegyzések. Az ókor óta ez volt az első időszak, amikor hivatásos színészek játszottak. A művészi pálya társadalmi presztízse nőtt, így gyakran polgári származásúak is ezt az utat választották. Az ő műveltségük, illetve ismereteik a kapitalista gazdasági modellről hozzájárult ahhoz, hogy a társulatok hosszan és megfelelő anyagi körülmények között működhessenek. A társulat sikeres működésében a részvényesek voltak leginkább érdekeltek, akik gyakran a színház színészei voltak. Ha valaki pénzzel is beszállt a vállalkozásba, akkor kötődni kezdett társulathoz és érdekeltté vált a magas minőségű produkciók létrehozásában. A részvényes színészek játszották a főszerepeket, míg a kisebb szerepeket a bérszínészek. Utóbbiak tehetsége és keresete is kisebb volt, mint a részvényeseké. A bérszínészek játszották az összes kisserpet, ami akár 6-7 szerepet is jelentett egy előadásban belül. Az 1500-as évek közepéig a professzionális társulatok mindig 4 főből álltak. Elkerülhetetlen volt tehát a szerepösszevonás, vagyis a produkciók többségében a színészek egy előadásban több karaktert is megjelenítettek.

Londonban sorban épültek a színházépületek, melyeket polgárok építettek, majd adták bérbe a társulatoknak. Ezek az intézmények a városfalon kívül voltak, így kerülve ki a puritán városvezetés esetleges korlátozó szabályait.

Shakespeare korának színpada, játékmódja

Mint már említettük a korszak nézői voltak a valaha volt legműveltebb színháznézők. Bonyolult dramaturgiával megírt történeteket, komoly irodalmi nyelvet és utalásrendszert, valamint jelzésszerű díszleteket kellett dekódolniuk ahhoz, hogy értsék az előadásokat. Miután tudjuk, hogy sok szerző, többek között Shakespeare is kiemelkedő népszerűségnek örvendett, láthatjuk azt is, hogy a korszak nézői tökéletesen értették és szerették az előadásokat. Az előadások formavilága egyszerű volt. Üres színpadon, semleges játéktérben játszottak, minimális, jelzésszerű díszletekkel. Komoly hangsúlyt kapott a szókulissza, mely a szavak világteremtő erejét jelenti. A drámaíróknak már a szövegírás pillanatában el kellett képzelniük, hogy milyen szavakkal tudják megjeleníteni az adott helyszínt vagy hangulatot. Jó példa erre, Shakespeare egyik legismertebb drámájának, a Hamletnek első színe, melyben a szerző egy éjszakai őrségváltást ír meg.

BERNARDO Ki az?

FRANCISCO Előbb te mondd meg! Állj! Halljam: ki vagy?

BERNARDO Éljen a király!

FRANCISCO Bernardo?

BERNARDO Ó.

FRANCISCO Pontos vagy, itt a váltás ideje.

BERNARDO Most ütött éjfelet. Menj, Francisco, aludj.

FRANCISCO Köszönöm, rám fér. Iszonyú hideg van, és nekem szúr a szívem.

BERNARDO Nyugodtan telt az őrség?

FRANCISCO Egér se mozdult.

BERNARDO Jóéjszakát. Ha látod Horatiót és Marcellust, a társaimat, szólj, hogy jöjjenek már.

FRANCISCO Azt hiszem, hallom őket. *Jön Horatio és Marcellus* Állj, ki vagy?

HORATIO Jó hazafiak.

MARCELLUS Dán alattvalók.

FRANCISCO Kívánok jó estét.

MARCELLUS Neked is, közlegény. Ki váltott föl?

FRANCISCO Bernardo van helyettem. Jó éjszakát. *(El)*

MARCELLUS Hahó, Bernardo!

BERNARDO Ki van ott? Horatio?

HORATIO Egy darabja. *(Kezét nyújtja)*

(William Shakespeare: Hamlet, fordította: Nádasdy Ádám)

FELADATOK

- Keressétek meg a fenti részletben azokat a szövegeket, melyekkel a szerző az éjszaka sötétjét igyekszik megjeleníteni.
- Játsszátok el a jelenetet akár szöveggel, akár némán. Milyen mimikával, gesztusokkal tudjátok megjeleníteni a sötétet?
- Keressétek más helyzeteket, melyeket csak gesztusokkal vagy szavakkal próbáltok megjeleníteni (anélkül, hogy kimondanátok a helyszínt vagy hangulatot). Mutassátok meg a jeleneteket, a többiek pedig próbálják meg kitalálni, hogy hol játszódik, és mi a cselekménye.



Az egyszerű színpadképpel ellentétben gazdag jelmezvilág jellemezte a korszak színházát. A különböző színekhez más-más jelentés tartozott. A piros az erőszakot, a fehér az ártatlanságot, a fekete a gyászt jelentette. Igyekeztek ábrázolni a különféle rangokat és a nemzeti hovatartozást is a jelmezekkel. Mind a férfi, mind a női szerepeket férfiak játszották. Sok jól képzett, magas technikai tudással rendelkező

WILLIAM SHAKESPEARE

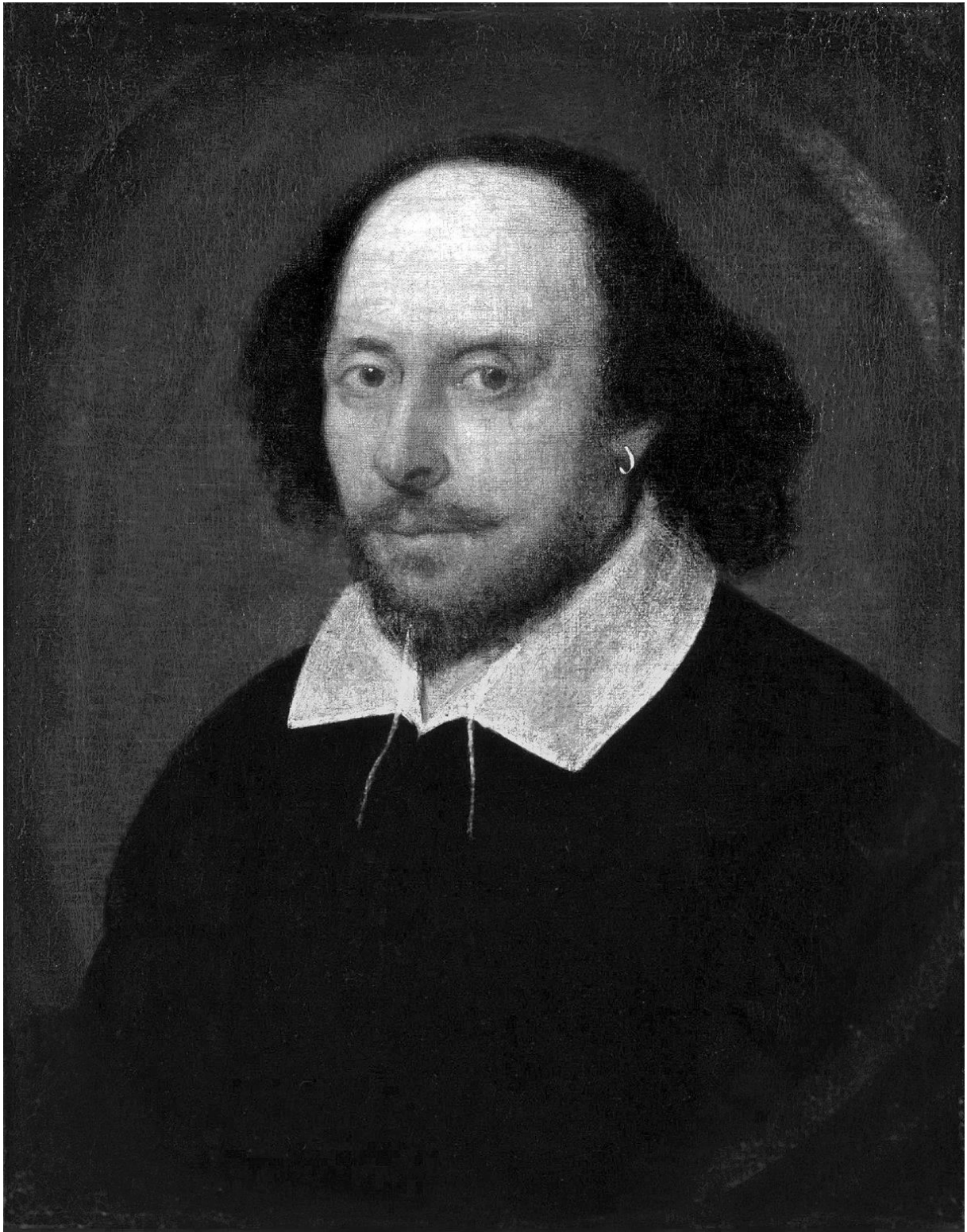
Író, költő, színész. A drámaidadalom és a színháztörténet egyik legjelentősebb alakja. Az őt követő korszakok számára örök viszonyítási pont. Egyes korszakok csodálják, más korok ugyan elismerik nagyságát, de nem értik műveinek csapongó jellegét és kidolgozatlanosságát.

Életéről kevés adat maradt ránk. Színházzal kapcsolatos tevékenységének első biztos adata 1595-ből való, amikor a Chamberlain's Men (A főudvarmester emberei) nevű társulat tagjaként fellépett a királynő előtt. A társulat I. Erzsébet bizalmát élvezte, és amikor utódja I. Jakab lett a király, ő is átvette a társulatot, amely ettől kezdve a King's Men (A király emberei) nevet viselte. A társulat ekkor építtette fel a Globe Színházat, mely a korszak jelentős színházává nőtte ki magát. Itt mutatták be a Shakespeare darabok többségét. Ekkor már nem csak írója, színésze és próbavezetője (a mai rendező előképe) de részvényese is a színháznak. Bevételei jelentősek voltak, később több házat is vásárolt szülővárosában, Stratfordban.

Drámáinak alapvető jellemvonása az egymás mellé helyezett motívumok kontrasztja. A szent a profánnal, a banális valóság az álommal, a dráma a komikummal keveredik. Az egymás mellé helyezett motívumok ellentmondásossága adja meg szövegeinek egyedülálló hatását. Peter Brook rendező kiemeli, hogy „Shakespeare nem foglal állást, nem propagál ilyen-olyan igazságokat, nem kínál vezérfonalat az élettől való megbirkózáshoz. Problémákat vet fel, anélkül, hogy korhoz kötött válaszokkal ködösítené el őket, és ezáltal újra meg újra kihív minden nemzedéket: találják meg ők a saját álláspontjukat,”

Shakespeare szövegeire jellemző a szabad, gyakran következtelen időkezelés és az egymás után következő jelenetek epizód szerűsége. Jelenetei önállóan állnak a lábukon, gyakran ellentmondásba keveredve más jelenetekkel. Műveinek alapegysége nem a darab, hanem a jelenet. „A költő (Shakespeare) mindig azt mondatja szereplőivel, ami az *adott helyen* éppen szükséges, hatásos és jó, és nem sokat aggályoskodik arra ügyelve, s azt számíttatva, hogy e szavak netán látszólagos ellentmondásba kerülnek egy másik részlettel.” – írja Fodor Géza Shakespeare tanulmányában. Shakespeare nem szánta nyomtatásba adni színházi szövegeit. Úgy gondolta, hogy azok csak a pillanatnak, a színháznak íródnak és nem az

olvasóközönségnek. Arra fordította a legnagyobb figyelmet, hogy a színpadon izgalmas, érdekes, élő alakokat és helyzeteket hozzon létre.



A SZENTIVÁNÉJI ÁLOM SZÖVEGE

Shakespeare szövegének első ismertté és népszerűvé vált magyar változatát Arany János készítette 1863-ban. A színházi előadásokban legtöbbször ezt a szöveget használták egészen 1994-ig, amikor Nádasy Ádám elkészítette az angol eredeti új magyar fordítását.

A darab öt különböző szövegformát tartalmaz, négy különböző verselést és prózai részeket is. Ezekről így ír Nádasy: „Shakespeare a szövegformákat szemmel láthatólag dramaturgiai eszközül használja. Segítségükkel úgy dolgozik, mint mondjuk egy operaszerző, aki bizonyos szereplőket vagy érzelmi állapotokat mindig bizonyos hangszereléssel kísér (...) így például a rímtelen ötös jambus a hűvösen tárgyilagos, méltóságteljes, vagy fennköltten patetikus szövegek formája. Théseus és Hipolyta csak ebben szólal meg...”

A Vígszínház előadásának szövegét Závada Péter írta, Nádasy Ádám fordításának felhasználásával.

Feladat

Vessétek össze a két szövegváltozatot. Keressétek meg a különbségeket és a hasonlóságokat. Gondoljátok át, hogy milyen szempontokat kell egy fordítónak figyelembe vennie munkája során.

Arany János fordítása

HELÉNA

Szépnek gunyolsz? Vedd vissza "szép" szavad:

Boldog szép! mert szeret Demetrius,

Kit szép szemednek sarkcsillagja hűz;

S ajkad zenéje dallamosb neki,

Mint kis pacsirta zengő éneki

A pásztornak, midőn zöld bársony a

Vetés, s rügyedzik a galagonya.

Ragály ragad: ó, bár ragadna rám

Arcod, beszéded is, szép Hermiám!
Fülemre szózatod, szemed szememre,
Ajkamra nyelved bájos zöngedelme!
Ha volna egy világom: mind elédbe
Raknám, az egy Demetriust kivéve.
Ó, mondd: hogyan nézsz rá? mi a cseled,
Mellyel szívét úgy megbilincseled?

Nádasdy Ádám fordítása

HELÉNA

Azt mondd, „szép”? Hát vond is vissza szépen
A szép te vagy: Demetrius szeret! A szemed:
csillag; szavad: élvezet, mint pásztorfűlnek a
pacsirta hangja, mikor a földet zöld vetés takarja.
A kór ragályos - ó, adná az ég, ha elkaphatnám
mind, ami tiéd: fülem a hangodat, szemem szemed,
nyelvem a dallamos beszédedet.
A világ összes kincsét nem kívánnám: Demetriust
kivéve, rád ruháznám. Taníts nézni, áruld el az
igét, mely megköti Demetrius szívét

A SZENTIVÁNÉJI ÁLOM SZEREPLŐI

Pukk – Ördögi származású lény, aki orránál fogva vezet bárkit. Tévútra csalja a vándorokat. Mindezt vidáman és jókedvűen teszi. A színháztörténet során sokan kedves, mókás manónak ábrázolták/ábrázolják. Villámsebességgel suhan a föld körül és uralja a természet erőit, valamint összekeveri az emberek érzéseit, ha arra van szükség.

PUKK

„Föl és le,
föl és le,
csalom őket föl és le,
világosból sötétbe,
rémületnek ölébe.”



A szerelmesek (Hermia, Heléna, Lysander, Demetrius) – „Shakespeare-nél a szerelem mindig hirtelen támad” – állítja Jan Kott, az egyik legismertebb Shakespeare kutató. Valóban nem csak a Szentivánéji álomban ébred fel pillanatok alatt a vágy a másik iránt (Gondoljunk a Romeo és Júlia báljelenetére, ahol a korábban másik lányba szerelmes Romeo pillanatok alatt beleszeret Júliába). A Szentivánéji álomban a szerelemmel együtt jár a szerelem vége, a kegyetlenség és a megalázás/megaláztatás is.

HELÉNA

Pulikutyád vagyok, Demetrius:
ha megversz, annál jobban dörgölődzöm.
Használj kutyádnak, vess meg, rúgj belém,
végy semmibe, csak azt az egyet engedd,
hogy érdemtelenül kövessetek. Mi
rosszabb
helyet kérhetek szivedben - bár számomra
ez is megtisztelő -, mint hogy használj,
ahogy kutyát szokás?

A négy figura karaktere nem igazán különíthető el. Shakespeare egyformára írta őket, talán ezzel is erősítve, hogy felcserélhetők. A vágy tárgyai ők, akik könnyedén válhatnak más vágyainak tárgyaivá, de saját vágyaik tárgyát is könnyedén felcserélhetik. Az alakok karakterjegyeinél itt érdekesebb az a szituáció, amelybe keverednek.



Égeus – Hermia apja, aki Théseus elé viszi lányát, illetve annak két udvarlóját és arra kéri a fejedelmet, hogy utasítsa lányát a „helyes magaviseletre”, vagyis arra, hogy Demetriust válassza férjéül. Théseus határozott utasítást ad, amely a szerelmesek (Hermia és Lysander) szökését eredményezi.

HERMIA

De könyörgöm, Uram - megtudhatom,
mi várhat rám a legrosszabb esetben,
ha nem nyújtom kezem Demetriusnak?

THÉSEUS

Halállal halsz, vagy örök életedre
lemondasz minden férfitársaságról.

Demetrius határozott udvarlása ellenére már a darab elején felmerül a probléma, hogy a fiú más lánynak is udvarol Hermia mellett.

LYSANDER

Demetrius megmondom a szemébe - Nedár lányát,
Helénát ostromolta, s megnyerte lelkét: az
meg csak eped, epekedik, már bálványként
imádja e becstelen és állhatatlan embert.

THÉSEUS

Bevallom, én is hallottam ilyesmit,
Demetriusszal készültem beszélni, de úgy
lefoglaltak a dolgaim, hogy elfelejtettem.



Titánia és Oberon – Ők a tündérek felett uralkodó királyi pár. A közöttük lévő feszültség (talán féltékenység) forrása egy gyermek, akit Titánia Indiából hozott és akihez Oberon kérése ellenére ragaszkodik. A gyermeknek nincs igazán szerepe a darabban, funkciója a tündéri pár közötti konfliktus megteremtése. Oberon bosszút

tervez. Pukk és a varázsvirág segítségével Titániát egy szamár szerelmesévé teszi. Az állati szerelemmel Titánia kerül legmesszebbre az éjszakában, az álmokon kívüli világ normalitásaitól. Reggelre maga sem érti mit tett.



Az állati szerelem visszatérő motívuma az emberi kultúra és a művészet történetének. Egyik első ismert megjelenései a görög mitológia szüzeket ostromló kentaurjai.

A szövegben utalásokat találunk arra is, hogy Titánia Théseussal, Oberon pedig Hippolytával is szerelmi kapcsolatban áll, így az ő négyesük esetében is felmerülhet a felcserélhetőség és az azonosság kérdése.

Théseus, Hippolyta – Athén fejedelme és menyasszonya. Az ő esküvőjük keretezi a darabot. Az első felvonás első színeiben Théseus ki is jelöli a cselekmény idejét:



THÉSEUS

Nos, szép Hippolytám,
az esküvőnk gyorsan közeledik;
négy boldog nap, és itt az újhold.

A darab az esküvő bejelentésétől az esküvőig, illetve az azt követő műsorig tart (amelyben a mesteremberek is fellépnek).

Théseus erővel nyerte el Hippolyta szerelmét. Agresszív udvarlását az athéni élet pompájával szeretné elfeledtetni.

THÉSEUS

Hippolyta, fegyverrel udvaroltam,
a szívedet sértéssel nyertem el,
de asszonyommá más modorban teszek:
győzelmi pompával, népünnepéllyel.

A mesteremberek – Félművelt, műkedvelő színjátszók, akik arra vállalkoznak, hogy amatőr csoportjukkal fellépnek az athéni fejedemi pár esküvőjén. Shakespeare eredetileg kispolgárokra gondolhatott, amikor megírta a jeleneteket. Ezt mutatja, hogy írni, olvasni tudó, színházkedvelő emberekről van szó. A mesteremberek megnevezés foglalkozásukra utal: ács, takács, fűjtatójavító, szabó és asztalos.



FELADATOK

- Gondoljátok tovább az előadásban látott szereplők életét. Vajon mi történhet az ismert cselekmény után? Írjátok le egy vagy több általatok választott szereplő következő éveinek történetét.

- Ha valaki úgy döntene, hogy emlékművet állít valamelyik szereplőnek, akkor az hogy nézne ki? Használjatok tárgyakat vagy élő szereplőket és készítsétek el Pukk, Oberon, Titánia, a Szamár, Égeus vagy a négy szerelmes fiatal emlékművét. Dolgozzatok kisebb csoportokban, a többiek pedig fejtsék meg és elemezzék az alkotást.

A szerelem

A Szentivánéji álomban az erotika a brutalitással és a megalázással keveredik. A fiatal szerelmesek kegyetlenül beszélnek a másikkal, amint vágyuk elmúlik irántuk. A ragaszkodó társat minden esetben megalázza „csalfa” párja. A már korábban is idézett lengyel színháztörténész Jan Kott hasonlította először az éjszaka eseményeit egy „részeg bulihoz”. Kiemeli a szerelmi partnerek cserélgetését és az ösztönök teljes elszabadulását. Mindig az válik aktuális szerelmi partnerré, aki a legközelebb van (hiszen őt látják meg először a virág varázslatától fertőzöttek).

A fejedelmi és a tündér szereplők is a szerelem bűvöletében élnek, sőt még a mesteremberek színházi előadása is egy ismert szerelmi témát dolgoz fel (Piramus és Thisbe reménytelen szerelmét és tragédiáját). A szerelem természetéről a csalódott Heléna így beszél az első felvonás első színében:

HELÉNA

Ami alantas, értékre csekély:

azt széppé teheti a szenvedély:

a képzeletünk lát szemünk helyett

Ámort vaknak mondják az emberek.

A Szerelem nem mérlegel, csak kapkod:

van szárnya, nincs szeme: vaktába' csapkod.

Azért mondják: gyermek a szerelem, mert

látszatból ítél, hiszékenyen. A játszó kölykök

hazudnak merészen:

Ámort is könnyen éred hitszegésen.

Kérdés, hogy ez a vakság vajon örömet és gyönyört hoz vagy szenvedést és szomorúságot?



- Gyűjtsétek össze, hogy egy ideális szeretetkapcsolatban hogyan érzi magát az ember. Mit vár el a másiktól és mit szeretne ő adni?

- Készítsetek olyan szöveges jeleneteket, maximum másfél percben melyeknek az utolsó mondata így hangzik: „Nem érdekel, szeretlek.”

Milyen helyzetben hangozhat váratlanul és milyen helyzetekben természetesen ez a mondat? Keressetek különböző szituációkat és vizsgáljátok meg a mondat hatását. (a játék különböző zárómondatokkal játszható. Próbáljátok ki más befejezéssel is. pl. „Már nem érzek semmit.”)

- Kis csoportokban készítsetek szobrokat vagy installációkat a környezetetekben megtalálható tárgyakból a következő címeken: szerelem, hűség, intimitás, vágy. Egy szoborhoz maximum 5 tárgyat használjatok fel. Keressétek meg a szobor legmegfelelőbb helyét a térben, vagy ha installációt készítenétek, akkor tervezzétek bele

a teret, a helyszínt is, ahová az alkotás készül. Az elkészült műveket mutassátok meg egymásnak, és értelmezzétek, elemezzétek közösen azokat.

A játék folytatása lehet, hogy az alkotásokat átalakítjátok. A szerelemből készítsétek el a gyűlölet című szobrot úgy, hogy mindössze egyetlen tárgyat mozdítotok el az eredetihez képest. A hűségéből lehet a hűtlenség, az intimitásból a magány, a vágyból az undor című mű. Dolgozhattok ekkor is kiscsoportban vagy gondolkodhattok nagy csoportban, közösen arról, hogy a szobor különböző elemeinek elmozdítása mit jelenthet.